

بررسی و مقایسه فرآوانی ازدواج های خویشاوندی و غیر خویشاوندی در والدین کودکان استثنایی و عادی

کیوان کاکابرایی¹، مریم صیدی²

چکیده

ازدواج های خویشاوندی والدین به عنوان یک عامل مهم در بروز انواع معلولیت های فرزندان نقش مؤثری ایفا می نماید. این مطالعه با هدف بررسی فرآوانی ازدواج های خویشاوندی و غیرخویشاوندی در والدین کودکان استثنایی و عادی شهر کرمانشاه در سال 1388 انجام شد. در این پژوهش پس رویدادی، به روش نمونه گیری خوشه ای تصادفی ساده 250 نفر از والدین کودکان عادی، به عنوان نمونه انتخاب و به چک لیست مربوطه پاسخ دادند. داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند. یافته های این پژوهش نشان داد، فرآوانی ازدواج های خویشاوندی در بین والدین کودکان استثنایی به طور معناداری بیشتر از والدین کودکان عادی است ($P < 0/001$). هم چنین نتایج نشان داد بین تولد کودک استثنایی و نوع ازدواج های خویشاوندی والدین، تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/001$). دیگر یافته پژوهش حاضر نشان داد فرآوانی نوع معلولیت کودکان (نابینا، ناشنوا، عقب مانده ذهنی، معلولیت جسمی-حرکتی) در انواع ازدواج های خویشاوندی متفاوت است. با توجه به نتایج، به نظر می رسد ازدواج های خویشاوندی می توانند یکی از عوامل مهم بروز معلولیت ها در فرزندان باشند.

کلید واژگان: ازدواج های خویشاوندی، کودکان استثنایی، والدین

مجله تخصصی پژوهش و سلامت

مرکز تحقیقات توسعه اجتماعی و ارتقای سلامت گناباد

دوره ۲، شماره ۱، بهار و تابستان 1391

گزارش کوتاه

1. نویسنده مسؤول: دکترای تخصصی روانشناسی کودکان استثنایی، استادیار و عضو باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه
نشانی: کرمانشاه- انتهای شهرک ژاندارمری- گروه روانشناسی- دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه
تلفن: 0831-7243181
پست الکترونیک: keivan_k76@yahoo.com
2. کارشناس روانشناسی عمومی، عضو باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه

دریافت: 90/8/10

اصلاح نهایی: 90/11/10

پذیرش: 90/11/15

مقدمه

در عربستان صورت گرفت، نتایج نشان داد 89 درصد این کودکان به علت عوامل ارثی، نابینا متولد شده اند [8]. در ایران نیز در زمینه ازدواج های خویشاوندی پژوهش های متعدد صورت گرفته است. حاجی اسفندیاری و همکاران [9] در پژوهشی که بر روی 356 والدین کودکان استثنایی و 1395 والدین کودکان عادی در شهر کرج انجام دادند، نشان دادند که 31/5 درصد والدین کودکان استثنایی ازدواج های خویشاوندی داشته اند، در حالی که والدین کودکان عادی 16/9 درصد ازدواج خویشاوندی داشته اند. همچنین شهری و همکاران [10] در پژوهشی به بررسی شیوع ازدواج های فامیلی در شهر اهواز پرداختند. یافته های این پژوهش حاکی از ارتباط معنی داری بین ازدواج فامیلی و معلولیت کودکان بود.

با توجه به تمام یافته های حاصل از پژوهش های مربوط به ازدواج های خویشاوندی که نشان داده است علت اصلی بیش از 60 درصد معلولیت ها، ژنتیکی است [11]، بنابراین پرواضح است که پیشگیری نقش مهم و مؤثری در جلوگیری از معلولیت ها و کاهش آنها دارد. به همین دلیل در بسیاری از کشورهای پیشرفته، تمرکز اصلی بر روی طراحی و ارائه برنامه های پیشگیرانه از انواع آسیب های ذهنی، جسمی و حسی-حرکتی است. با توجه به اینکه ازدواج های خویشاوندی از عوامل احتمالی مهم ایجاد معلولیت ها به شمار می روند، همچنین با توجه به بافت فرهنگی و اجتماعی شهر کرمانشاه، پژوهش حاضر با هدف بررسی فراوانی ازدواج های خویشاوندی و غیرخویشاوندی در والدین کودکان عادی و استثنایی اجرا گردید که نتایج آن می تواند نقش مؤثری در جهت پیشگیری از معلولیت ها ایفا نماید.

روش

مطالعه پس رویدادی حاضر با هدف بررسی فراوانی ازدواج های خویشاوندی و غیرخویشاوندی در والدین کودکان استثنایی و عادی شهر کرمانشاه، در سال 1388 به مورد اجرا درآمد. جامعه مورد پژوهش شامل کلیه والدین کودکان استثنایی و عادی بود. از بین

خانواده هسته مرکزی هر جامعه و یکی از پایه های اساسی آن محسوب می شود. کودک نیز یکی از اعضای نظام خانواده است و تولد کودک استثنایی نه تنها والدین، بلکه سایر اعضای خانواده را تحت تأثیر قرار می دهد. به بیان دیگر معلولیت یکی از فرزندان، مانع آن می شود که خانواده بتواند کارکردهای متعارف خود را به نحو مطلوب داشته باشد [1]. بر اساس مطالعات تطبیقی و آماری رایج بین المللی، حداقل ده درصد از کودکان سنین مدرسه در هر جامعه ای استثنایی و از نظر جسمی، ذهنی و روانی با همسالان خویش تفاوت چشمگیری دارند و در کشور ما نیز با توجه به درصد قابل ملاحظه جمعیت پایین تر از بیست سال، حدود دو میلیون کودک و نوجوان استثنایی وجود دارد. علل ژنتیکی به عنوان یکی از مهم ترین علل تولد کودکان استثنایی شناخته می شود [2]. شواهد تجربی دیگر نشان داده اند که ازدواج های خویشاوندی به طور معناداری در والدین کودکان مبتلا به تالاسمی، بیماری های مربوط به دوران بارداری، اختلالات گفتاری (Lolopathy)، نقایص لوله عصبی، اختلالات هماتولوژیکی انواع سرطان و هیپوتیروئیدیسم بالاست [3-5]. در علم ژنتیک انسانی، به زوجی که یک یا دو جد مشترک داشته باشند، همخون گفته می شود. ازدواج با نزدیکان همخون مانند دختر خاله، دختر عمو، پسر خاله و دایی زاده ها باعث می شود بیماری هایی که مستور یا پوشیده بوده و در نسل های گذشته ظاهر نشده است، در اثر پیوند و هم خونی به احتمال قوی ظاهر و بارز شوند [3].

میزان ازدواج های خویشاوندی در جوامع مختلف بسته به مذهب، فرهنگ و جغرافیای آن متفاوت است [7]. ازدواج خویشاوندی در برخی از اقوام، به ویژه در بین مردم آسیایی، آفریقایی و آمریکای لاتین به عنوان یک ارزش محسوب شده، این عامل سبب می شود که تولد کودک استثنایی در چنین خانواده هایی شیوع بالاتری داشته باشد [2]. در همین راستا در پژوهشی که توسط امگا و همکاران بر روی 217 کودک نابینا

معلمان مدارس و مراکز، پس از راهنمایی های لازم و مناسب در خصوص نحوه پاسخ دهی، در اختیار والدین قرار گرفت، در ضمن اختیاری بودن شرکت در مطالعه و محرمانه بودن اطلاعات مشارکت کنندگان مورد توجه قرار گرفت و سپس اقدام به جمع آوری اطلاعات گردید. در نهایت پس از گردآوری داده ها و ورود آنها به رایانه، تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS-11/5 انجام شد و برای تجزیه و تحلیل داده ها از شاخص آمار توصیفی و استنباطی (خی دو) استفاده گردید.

یافته ها

یافته های این مطالعه نشان داد که درصد فراوانی ازدواج های خویشاوندی و غیرخویشاوندی در والدین کودکان استثنایی به ترتیب 64 درصد و 36 درصد و در والدین کودکان عادی، برابر با 26 درصد و 74 درصد بود. لازم به ذکر است که سن حدود 70 درصد کودکان عادی و استثنایی زیر 11 سال و 15 درصد 13 تا 18 سال بودند. به بیان دیگر، ازدواج های خویشاوندی در والدین کودکان استثنایی نسبت به والدین کودکان عادی، فراوانی بیشتری داشتند. آماره ی خی دو نشان داد که بین دو گروه والدین کودکان استثنایی و عادی از لحاظ نوع ازدواج خویشاوندی و غیر خویشاوندی تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/001$).

بالاترین درصد فراوانی نوع ازدواج خویشاوندی در بین والدین هر دو گروه، از نوع پسرعمو-دخترعمو و پایین ترین درصد، از نوع پسرعمه-دختردایی و دخترعمه-پسردایی همزمان بود. یافته ها همچنین نشان داد که فراوانی نوع ازدواج های شش گانه خویشاوندی در بین دو گروه مورد مطالعه، به طور معنی داری با یکدیگر متفاوت است ($P < 0/001$) (جدول شماره 1).

همچنین بالاترین فراوانی ازدواج های خویشاوندی در بین والدین کودکان عقب مانده ذهنی (45 درصد) و کم ترین فراوانی ازدواج های خویشاوندی در بین والدین کودکان نیمه بینا و نابینا (9/3 درصد) قرار داشت (جدول شماره 2).

908 کودک استثنایی که در مدارس استثنایی و مراکز بهزیستی مشغول به تحصیل بودند، تعداد 300 نفر با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده به عنوان نمونه انتخاب گردیدند و با مقداری ریزش در نهایت 250 نفر والدین کودکان استثنایی (9/2 درصد نیمه بینا و نابینا، 24/5 درصد نیمه شنوا و ناشنوا، 42 درصد عقب مانده ذهنی و 24 درصد معلولیت جسمی و حرکتی) در این پژوهش شرکت نمودند. نمونه مورد نظر برای والدین دانش آموزان عادی نیز شامل 250 نفر بود که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای انتخاب شدند. بدین صورت که ابتدا از نواحی سه گانه آموزش و پرورش شهر کرمانشاه، دو ناحیه انتخاب گردید و در هر ناحیه به صورت تصادفی، مدارس انتخاب و اقدام به جمع آوری اطلاعات گردید.

در این پژوهش به منظور گردآوری داده ها برای دو گروه والدین از چک لیست محقق ساخته افروز استفاده گردید که متخصصان مختلفی از دانشگاه، آموزش و پرورش، سازمان بهزیستی و متخصصان بهداشت و درمان آن را تأیید کرده اند، محتوای این چک لیست عبارت است از مشخصات کودک، نسبت خویشاوندی والدین (پدر محور- مادر محور و مضاعف) و غیره. این چک لیست ها در پژوهش های بسیاری با اندکی تغییرات مورد استفاده قرار گرفته است [12,9-14]. شیوه نمره گذاری بدین صورت بود که به هر یک از سؤال های پرسشنامه که با ویژگی های والدین یا کودکان عادی و استثنایی مورد بررسی، همخوانی داشته نمره یک و در غیر این صورت نمره صفر داده شده است. پایایی پرسشنامه در سؤال های مختلف آن، با استفاده از اجرای مجدد بین 92 تا 95 درصد گزارش شده است [12]. از سوی دیگر پرسشنامه اصلاح شده به تأیید متخصصان این زمینه رسیده است و از این رو دارای روایی محتوایی می باشد. شیوه جمع آوری داده ها به این صورت بود که بعد از انتخاب تصادفی آزمودنی ها پرسشنامه ها با هماهنگی مراکز بهزیستی و سازمان آموزش و پرورش عادی و استثنایی شهر کرمانشاه و با همکاری مدیران و

جدول 1: فراوانی و آماره‌ی خی دو نوع ازدواج خویشاوندی در والدین کودکان استثنایی و عادی

خی دو (df=5)	والدین کودکان عادی		والدین کودکان استثنایی		نوع ازدواج خویشاوندی
	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
21/03*	28%	18	34%	53	پسرعمو و دخترعمو
	22%	14	24%	38	پسرخاله و دخترخاله
	14%	9	15%	25	پسردایی و دخترعمه
	25%	17	13%	21	پسرعمه و دختردایی
	7%	5	8%	13	پسرخاله - دخترخاله و پسرعمو - دخترعمو همزمان
	4%	3	6%	10	پسرعمه - دختردایی و دخترعمه - پسردایی همزمان
	100%	66	100%	160	جمع کل ازدواج های خویشاوندی

P<0/01*

جدول 2: فراوانی و درصد نوع ازدواج خویشاوندی والدین (شش گانه) برحسب نوع معلولیت کودک

کل	معلولیت جسمی		عقب ماندگی ذهنی		نیمه شنوا و ناشنوا		نیمه بینا و نابینا		نوع ازدواج خویشاوندی		
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی			
	33/1%	53	7/5%	12	16/8%	27	5/6%	9	3/1%	5	پسرعمو و دخترعمو
	13/1%	21	5%	8	4/3%	7	3/1%	5	0/6%	1	پسرخاله و دخترخاله
	15/6%	25	5%	8	6/2%	10	4/3%	7	0	0	پسردایی و دخترعمه
	23/7%	38	1/2%	2	9/3%	15	9/3%	15	3/7%	6	پسرعمه و دختردایی
	8/1%	13	1/2%	2	5%	8	0/6%	1	1/2%	2	پسرخاله - دخترخاله و پسرعمو - دخترعمو همزمان
	6/2%	10	0	0	3/1%	5	2/5%	4	0/6%	1	پسرعمه - دختردایی و دخترعمه - پسردایی همزمان
	100%	160	20%	32	45%	72	25/6%	41	9/3%	15	جمع کل ازدواج های خویشاوندی

بحث

داده است. این یافته با سایر شواهد تجربی در این زمینه که در مناطق مختلف ایران و جهان صورت گرفته است همخوانی داشت [5,8,9,12-14]. بنابراین با توجه به شواهد تجربی و نتایج پژوهش حاضر می توان اینگونه اظهار نمود که ازدواج های خویشاوندی یکی از عوامل بسیار مؤثر در تولد کودکان استثنایی است بدین معنا که فراوانی معلولیت ها در والدین همخون درصد بالایی را به خود اختصاص داده است. همچنین

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که در بین دو گروه والدین کودکان استثنایی و عادی از لحاظ نوع ازدواج (خویشاوند و غیرخویشاوند) تفاوت معناداری وجود داشت. به عبارت دیگر نتایج نشان داد که در هر دو گروه مورد مطالعه ازدواج خویشاوندی وجود دارد، اما فراوانی ازدواج های خویشاوندی در والدین کودکان استثنایی درصد بیشتری را به خود اختصاص

و ضروری است. همچنین ضرورت تدوین برنامه های جامع و فراگیر پیشگیری از معلولیت ها احساس می شود. نظر به بافت سنتی، وضعیت فرهنگی و اجتماعی شهرهایی همچون شهر کرمانشاه، به نظر می رسد لازم است توجه بیشتری به امر آگاه سازی جوانان و خانواده ها از پیامدهای آسیب زای ناشی از ازدواج های خویشاوندی معطوف گردد که این مهم، خود نیازمند تخصیص بودجه و اعتبار لازم می باشد. انجام پژوهش های مستمر و دانش افزایی عمومی در شناخت عوامل معلولیت زاء، تربیت و تأمین متخصصان ژنتیک، مشاوران حاذق و مجرب ارثی، تأسیس و گسترش مراکز مشاوره ارثی، فراگیر کردن امکانات مشاوره ارثی برای اقشار مختلف مردم به ویژه در مناطق محروم و روستایی و تدوین قوانین مؤثر و کارآمد برای الزام مشاوره های ارثی برای داوطلبان ازدواج خویشاوندی می تواند نمونه هایی از راهکارهای مؤثر در پیشگیری از بروز معلولیت باشند. در این بین تأکید نتایج تحقیق بر خود گزارش دهی و عدم استفاده از مستندات دقیق یکی از محدودیت های این مطالعه به شمار می رود.

تشکر و قدردانی

نگارندگان بر خود واجب می دانند تا از تمامی مدیران، معلمان و والدین فهیم که با دلسوزی و صبر فراوان، دست اندرکاران این پژوهش را یاری نموده اند، کمال تشکر و قدردانی را دارند. این پژوهش از سوی باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه مورد حمایت مالی قرار گرفت.

سهم نویسندگان

طراحی مطالعه و ایده؛ جمع آوری و تجزیه و تحلیل داده ها؛ تهیه نگارش مقاله: کیوان کاکابرابی
جمع آوری داده ها؛ گردآوری منابع و شواهد تجربی: مریم صیدی

تعارض منافع

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که نوع ازدواج های شش گانه خویشاوندی در دو گروه والدین مورد مطالعه به طور معنی داری متفاوت بوده است. به بیان دیگر، در بین ازدواج های شش گانه، ازدواج از نوع پسرعمو-دخترعمو، بالاترین فراوانی و ازدواج از نوع پسرعمه- دختردایی و دخترعمه- پسر دایی همزمان، پایین ترین فراوانی را در هر دو گروه داشتند. این یافته، با نتایج پژوهش شهری و همکاران همخوانی دارد [10]، اما مغایر با نتایج پژوهشهای حاجی اسفندیاری و همکاران و جوآبادی است که در پژوهش های مشابهی نشان دادند ازدواج خویشاوندی دختردایی- پسرعمه در بین والدین کودکان استثنایی بالاترین فراوانی را دارد [15,9]. با توجه یافته های پژوهش حاضر و سایر پژوهشها، می توان اینگونه استنباط نمود که نوع ازدواج خویشاوندی با تولد کودک استثنایی ارتباط دارد. به عبارت دیگر، احتمال بروز معلولیت در کودکان، در برخی از انواع ازدواج های خویشاوندی مانند پسرعمو-دخترعمو و پسرخاله- دخترخاله بالاتر است.

دیگر نتایج پژوهش حاضر نشان داد که فراوانی نوع معلولیت کودکان (نیمه بینا و نابینا، نیمه شنوا و ناشنوا، عقب مانده ذهنی و معلولیت جسمی-حرکتی) در انواع ازدواج های خویشاوندی متفاوت است. در همین راستا، پژوهش های متعدد دیگری نشان دادند که بین نوع ازدواج های شش گانه خویشاوندی با فراوانی نوع معلولیت در کودکان ارتباط وجود دارد [10,9]. بنابراین می توان اظهار نمود که انواع ازدواج های خویشاوندی با فراوانی نوع معلولیت ارتباط دارد. دلیل این مهم را باید در یافته های علم ژنتیک انسانی جستجو نمود تا از این طریق اطلاعات دقیق تری در اختیار پژوهشگران و متخصصان قرار گیرد.

نتیجه گیری

با توجه به یافته های پژوهش حاضر، ضرورت توجه به برنامه های پیشگیرانه و مشاوره های ژنتیک در این از اهمیت بسزایی برخوردار است. به نظر می رسد بهره جستن از خدمات روانشناختی و مشاوره های ژنتیک قبل و بعد از ازدواج و زمان اقدام به فرزندآوری، به ویژه برای زوجین خویشاوند امری لازم

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

References

- 1- Mulderij K. Research into the life world of physically disabled children. *Child care, health and development* 1996; 22 (5), 311- 22.
- 2- Afrouz Gh. Introduction to Psychology and education of exceptional children. Tehran: Tehran University Publications, 2010. [In Persian]
- 3- Norgard B, Puho E, Czeizel AE, Skriver MV, Sorensen HT. Aspirin use during early pregnancy and the risk of congenital abnormalities: a population- based case- control study. *Am J Obstet Gynecol* 2005; 192(3):922-933.
- 4- Wahab A, Bener A, Teebi A. the incidence patterns of down syndrome in Qatar. *Clin Genet* 2006; 1:360-362.
- 5- Fathzadeh M, Hadi N, Babaebeigi M.A, Bazrgar M, Darboee M, Shojaee A. Genetic and non-genetic abnormalities in children with cousin and non-cousin parents. *Journal of Researches Medical Science* 2005; 3(4):95-102. [In Persian]
- 6- Saggar AK, Bittles AH. Consanguinity and child health. *Pediatr child health* 2008; 18(5):244-249.
- 7- Tadmouri GO, Nair P, Obeid T, Al Ali MT, Alkhaja N, Hamamy HA. Consanguinity and reproductive health among Arabs. *Reprod health* 2009; 6:17-21.
- 8- Amgad AK, Ehab FH, Khalid FT. Childhood blindness at a school for the blind in the Riyadh, Saudi Arabia. *Ophthalmic Epidemiol* 2006; 13(1):1-5.
- 9- Hajiesfandiary L, Afrouz Gh, Homan HA, Yaryari F. Comparative study of frequency of the six types of cross cousin and non-cousin marriage among parents of exceptional and normal children. *Research on exceptional children* 2010; 10(2):175-183. [In Persian]
- 10- Shahri P, Namadmalan M, Rafiee A, Haghghi zadeh M.H. A case-control study of prevalence of consanguineous marriage among parents of handicapped and healthy children in Ahvaz. *Medical Research Journal of Ahvaz Jondishapur University of Medical Sciences* 2010; 9(5):474-482. [In Persian]
- 11- Dehghan ghahfarokhi R. Comparative study of frequency of the cousin marriage among parents of exceptional and normal children in Yazd city. MA psychology. Payame Noor University of Tehran, 2009; pp:112 [In Persian]
- 12- Hejazi M, Afrouz Gh, Sobhi A. Detection of biological, psychological and social character in parents with more than one of exceptional children. *Journal of Psychology and Education* 2009; 39: 123-145. [In Persian]
- 13- Afrouz Gh, Parand A. Analyzing relationship between birth weight and sensory-motor, cognitive and biological impairments. *Journal of psychology and education* 2007; 37(2):23-46. [In Persian]
- 14- Arjomandnia A, Afrooz GH, Sadati S. Main causes of disabilities in school-age children and adolescents urban and rural areas in Iran. *Journal of Psychology and Education* 2008; 39:203-17. [In Persian]
- 15- Badihi Joabadi R. Influence Consanguineous marriage in health of children in Khomain. MA psychology. *Journal of Social Sciences of University of Esfahan*, 2003; 34-46. [In Persian]